
PRO ET CONTRA

Ja eller nej? Asterisk sætter i hvert nummer to stemmer over for hinanden. Denne gang handler det om begrebet social arv.

GIVER DET MENING AT TALE OM SOCIAL ARV I DAG?

Den uddannelsespolitiske agenda har i mange år været at udligne social skævhed. Alligevel går tendensen i dag den modsatte vej. Et stigende antal børn af forældre, der står uden for arbejdsmarkedet, ender med selv at stå uden for arbejdsmarkedet. Er det et spørgsmål om social arv?

Af SIGNE LØNTOFT

LARS OLSEN

JA

»En negativ livssituation går alt for tit i arv fra forældre til børn«

Uddannelsessystemet forstærker i stigende grad den sociale skævhed, for det er organiseret på de højtuddannedes præmisser, mener forfatter og debattør LARS OLSEN, der i mange år har beskrevet ulighed i samfundet.

Hvad betyder social arv, når vi taler uddannelse?
“Det betyder, at vi har ulige livschancer. Godt nok har de fleste fået mere uddannelse, end deres forældre fik, men forskellen på de ufaglærtes og kontanthjælpsmodtagernes børn og de højtuddannedes børn er ikke blevet mindre. De nyeste tal viser faktisk en tendens til en stigning i forskellen.”

Er social arv ikke et misvisende udtryk for ulighed, når der ikke er tale om noget, man arver?

“I de fleste tilfælde foretrækker jeg udtrykket ulige chancer, for hvis tømrersvendens søn bliver tømrer, er det ikke negativt – kun hvis han hellere ville have været læge. Men jeg mener godt, at man kan tale om negativ social arv, når det drejer sig om de nederste 10-15 procent. Flere børn fra underklassen, der er langvarigt uden for arbejdsmarkedet, havner som voksne i samme situation som deres forældre. I starten af 00'erne var det 23 procent af dem, der var opvokset i underklassen, som selv stod uden for arbejdsmarkedet. I dag er det 31 procent. Her er der tale om en negativ livssituation, der alt for tit går i arv fra forældre til børn – man skal bare huske, at der trods alt er 69 procent, som ikke havner i underklassen. Men der er en stigende social skævhed, som forstærkes af uddannelsessystemet, selvom den politiske agenda i årtier har været at udligne den.”

»Der er en stigende social skævhed, som forstærkes af uddannelsessystemet, selvom den politiske agenda i årtier har været at udligne den.«

Forfatter og debattør Lars Olsen

Hvad skyldes den forskel?

“Den væsentligste forklaring er, at folkeskolens undervisning er organiseret på de højtuddannedes præmisser. Den favoriserer børn fra hjem med boglige traditioner. Det sker i øvrigt hele vejen op igennem uddannelsessystemet, for mange mellemlange uddannelser er også blevet akademiserede de seneste år. Både skoler og uddannelser tager udgangspunkt i den tredjedel af familierne, der har boglige uddannelser og er vant til at bruge abstrakte teorier og begreber i hverdagen.”

Hvordan kommer det til udtryk?

“Vi ser det meget tydeligt afspejlet i forskellen på det almene gymnasium og HHX og HTX. Afstanden i karakterer mellem unge fra

hjem med høje uddannelser og unge fra uddannelsesfremmede hjem er dobbelt så stor i det almene gymnasium som på HHX og HTX. Det skyldes, at undervisningsformen i det almene gymnasium tilgodeser dem, der kommer fra familier med akademiske traditioner.”

Men ville det ikke gå ud over kvaliteten, hvis folkeskolen og ungdomsuddannelserne skulle indrette undervisningen mere efter elever fra uddannelsesfremmede hjem?

“Det er en falsk modsætning, for dét at lære i tilknytning til det praktiske liv er sundt for alle. Vi har i vores samfund nogle kløfter, der skyldes, at vi har en verdensfjern højtuddannet elite, som ikke har berøring med det praktiske aspekt. Når vi taler om djøfisering, er det jo også et udtryk for, at vi har fået en gruppe administratorer, som ikke kommer fra praksis, og som derfor forvalter uden forståelse for praksis. Alle vinder ved at gøre undervisningen mere anvendelsesorienteret.”

I folkeskolereformen er der nogle hensigtserklæringer om mere praksisnær undervisning. Er det et skridt i den rigtige retning?

“Der er nogle takter i reformen, som – hvis de bliver rigtigt udført – kan være med til at vende udviklingen. Men der er store selvmodsigelser i den førte uddannelsespolitik. Politisk vil man gerne have flere unge i gang på erhvervsskolerne, men samtidig laver man en målsætning om, at 25 procent skal have en akademisk uddannelse. Det er fantasiløst, og det forstærker tendensen til, at status går via det almene gymnasium videre til universitetet, og at folkeskolen bliver en gymnasieforberedende skole.”

Hvordan kan man ændre det?

“Som nævnt ved at justere på undervisningsformerne. Men jeg synes også, at der ligger et vigtigt professionsideal for lærerne i at arbejde for at mindske uligheden. Vi ved fra mange undersøgelser, at mønsterbrydere ofte beskriver betydningen af en særlig voksen – ikke sjældent en lærer – der optræder på et afgørende tidspunkt i deres opvækst og tror på dem. I en af mine bøger interviewer jeg en dreng, der i 8. klasse finder ud af, at han er god til matematik, og hvordan han udvikler sig fagligt på grund af en blanding af støtte og høje forventninger fra sin lærer. Så frontpersonalet spiller en vigtig rolle.”

Hvad med de socialpolitiske udfordringer med børn, som vokser op i udsatte boligområder og måske færdes i en kultur, hvor der slet ikke er tradition for en tilknytning til arbejdsmarkedet?

“Der er nogle særlige problemer, som skyldes en generel opsplnitning af samfundet, der

kommer til udtryk i bosætningsmønstre. Det giver nogle ghettoiserede skoler, og det kan man – ud over den langsigtede boligpolitik – forsøge at lappe på ved for eksempel at køre børnene rundt i busser for at blande elevsammensætningen på kommunens skoler. I Albertslund begyndte man at ”busse” børn rundt allerede i 1982, og selvom det ideelle ville være, at skoledistrikterne var mere blandede, så synes jeg ikke, man skal afskrive det som løsning.”

Hvordan kunne man alternativt tænke uddannelse i et bredere perspektiv?

”Jeg slår til lyd for at tænke uddannelse som et livslangt projekt. Du kan begynde med at blive tømrer, og så kan du videreudanne dig til bygningskonstruktør, når du er klar til det. Eller måske starter du som skolelærer, og efter ti år tager du en kandidatgrad.”

»Vi har i vores samfund nogle kløfter, der skyldes, at vi har en verdensfjern højtuddannet elite, som ikke har berøring med det praktiske aspekt. Når vi taler om djøfisering, er det jo også et udtryk for, at vi har fået en gruppe administratorer, som ikke kommer fra praksis.«

Forfatter og debattør **Lars Olsen**

LARS OLSEN

Cand.phil. i samfundsfag, journalist og foredragsholder. Han har skrevet en række bøger om brudflader og ulighed i samfundet, blandt andet 'Uddannelse for de mange' (Gyldendal 2011) og 'Klassekamp fra Oven – den danske samfundsmode under pres' (Gyldendal 2014).

Hvad betyder social arv, når vi taler uddannelse?

”Ja, det er spørgsmålet. Jeg har kritiseret begrebet social arv, netop fordi det

dækker over forskellige problemer i samfundet og dermed er upræcist. Når social arv samtidig bruges som et nøglebegreb i både den uddannelsespolitiske og den socialpolitiske debat, risikerer vi at misforstå hinanden.”

Hvordan er begrebet med til at skabe misforståelser?

”Den første, mest udbredte opfattelse i befolkningen er, at social arv består i, at forældrenes dårlige egenskaber i en eller anden forstand går i arv og forårsager, at børnene – næsten automatisk – får samme problemer som deres forældre. Det er en opfattelse, der stammer fra Gustav Jonsson, der var en pioner inden for socialpolitisk arbejde i 1960’erne. Dengang var begrebet social arv med til at skabe opmærksomhed omkring betydningen af de familiemæssige opvækstbetingelser. Den anden opfattelse er, at børn, der er opvokset i uddannelsesfremmede miljøer, har dårligere mulighed for selv at opnå tilfredsstillende uddannelse. Når et begreb bruges på to så forskellige måder, bliver det meningsforstyrrende, for vi taler måske slet ikke om det samme.”

Hvad er efter din mening den rigtige brug af terminologien?

”Mens den første opfattelse (opfattelsen af social arv som børns overtagelse af holdninger og personlighedstræk fra forældrene gennem opvæksten, red.) har vist sig at være en myte, har vi belæg for den anden. Gang på gang har forskningen påvist en systematisk skævhed i forhold til, hvorvidt børn fra uddannelsesfremmede hjem har lige så gode chancer for at begå sig i folkeskolen som børn fra højtuddannede hjem. Men myten om børn, der arver forældrenes problemer, forplumrer diskussionen.”

Hvordan er den myte opstået?

”Det hænger sammen med vores forkærlighed for de nemme forklaringer og en tilsyneladende overensstemmelse med psykodynamisk teori. Vi har igennem årtier i Danmark vænnet os til at søge efter forklaringer på menneskers adfærd i forældrenes problemer.”

Er den rette betydning af social arv så bare, at akademikerbørn har bedre chancer i skolen end arbejderbørn?

”Ja, men når begrebet ’arv’ bruges i denne kontekst, antyder man, at der er tale om noget arveligt, når der i virkeligheden er tale om sociale påvirkninger. Hvis vi kalder det social arv, anerkender vi, at man arver sin

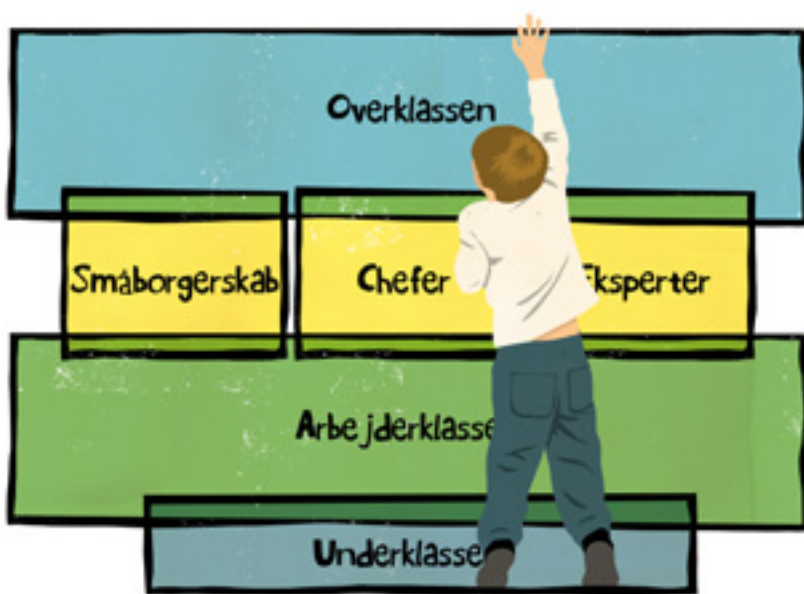

MORTEN EJRNÆS

NEJ

»Man arver ikke sine forældres problemer«

I Danmark har vi vænnet os til at søge efter forklaringer på menneskelig adfærd i opvæksten. Men vi risikerer at stemple børn, når vi antyder, at de arver deres sociale forhold eller uddannelsesniveau fra deres forældre, siger sociolog MORTEN EJRNÆS. Han mener, myten om børn, der arver forældrenes problemer, forplumrer debatten.

relative placering i et uddannelseshierarki fra sine forældre, og det er forkert. Der er trods alt megen mobilitet i det danske samfund.”

Arver man da heller ikke sociale problemer?

“Nej. Hvis vi baserer os på empiriske data, skal vi forstå statistikken korrekt. Vi skal huske på, at i langt de fleste tilfælde oplever vi jo det modsatte af social arv, når vi møder mennesker, der er vokset op under horrible forhold, men som alligevel overvinder egne problemer og kommer videre. Hvis vi siger, at fem procent af unge fra almindelige familier bliver kriminelle, og ti procent af unge

fra dårlige kår bliver kriminelle, så er der tale om en statistisk overhyppighed, men på den anden side er der jo 90 procent af børn og unge fra disse familier, der ikke bliver kriminelle. Det er en hyppig statistisk misforståelse at forveksle overhyppighed med en generel tendens, og ofte bidrager forskerne til misforståelsen.”

Hvorfor har det stor betydning, hvad vi kalder det, når et barn fra en udsat familie får problemer i skole?

“Fordi begrebet ’social arv’ sætter børnene i bås. Man kommer til at stemple de børn, der

»Hvis vi kalder det social arv, anerkender vi, at man arver sin relative placering i et uddannelseshierarki fra sine forældre, og det er forkert. Der er trods alt megen mobilitet i det danske samfund.«

Sociolog Morten Ejrnæs

kommer fra disse hjem, og på en måde har man jo opgivet børnene, når man taler om social arv. De bliver potentielle tabere, som man ikke kan forvente noget af – og det kan blive en selvpfyldende profeti. Børnene betragtes i værste fald i fx skolen som umulige at motivere, og de kan komme til at opfatte også sig selv som nogle, det helt sikkert kommer til at gå galt for.”

Hvad kan man gøre i stedet?

“Lærerne skal have samme faglige forventninger til de udsatte børn som til de mere stabile. Og så drejer det sig om at tilbyde muligheder for aktiviteter, som deres forældre af strukturelle grunde ikke kan tilbyde. Lektiecaféerne er et eksempel på, hvordan man forsøger at integrere nogle af de tiltag i skolen for at mindske uligheden.”

Skal man acceptere en vis grad af ulighed?

“Bestræbelserne på at skabe lighed skal ikke forhindre samfundsmæssig mangfoldighed. Men det er efter min mening vigtigt, at vi bekæmper uligheden, for ulighed fører til polarisering og politisk uro. Her skal vi i øvrigt holde os for øje, at selvom man får løftet nogle børn uddannelsesmæssigt i forhold til deres baggrund, er man ikke i mål. Ulighed truer stadig sammenhængskraften, og fattigdom og økonomisk ulighed kan ikke udryddes alene gennem uddannelsesmæssige tiltag. De skal også bekæmpes gennem fordelingspolitikken.” ■

MORTEN EJRNÆS

Sociolog og lektor ved Aalborg Universitet. Han har siden 1999 interesseret sig for anvendelsen af begrebet social arv i forskning, undervisning, professionel praksis og blandt borgere og har skrevet om dette, bl.a. i bogen ’Social opdrift – social arv’. Han er også optaget af bl.a. risiko, resiliens og vignetmetoden.